

Bettiri Sants-en balentziak.

Aita lil zeraburuen, amarekin batean
 Salamankara yo egia ginen, ustex eta lisi hant
 hortan aiseago gabegiari ihes eginen ginen.
 Baiman laster ohartu ginen lisiak behar
 -hizun guti hasten duela eta etchen gasetea sekul
 -lan baino handiagoa ginelu. Anak akhritua,
 behertua, egun guzia, lanean arizan ondian, doi-
 doia bere bizia irabazten zuen; nik aldiz, nere
 yanaren gatzu ere ez. Ez zen hor harat sunatik
 edo biek gasez behar ginen lil, edo nik ere,
 nere gatako prochia behar men irabazi.

Hinka hertsia hortan ginen, noiz eta ere
 Salamankara etorri baitzen gizon itou bat.
 Goiz batez, kawrika dantzan nindabilarik, kaw-
 -sita men delako itoua. Bakhar-bakharik,
 gidaririk ere gabe, amuka zabilan gogagizpa
 Urrikaldurik, galdegin nion nahi zuenez lisiak
 gaindi ibilaraz nizan. Ohartu zuen eta hain

gogorakoa kausitu minduen non, aratscan bescan,
 amari gidaritzat galdegin bairinduen, litgemaiten
 zaiola nitaz aita baten artha izanen zuela. Horra
 beraz nola, ustegabetarik bezala, itsu baten sehi
 yauri nintzan.

Neve nagusi berria zen gizon bat bertzeak ez
 bezalakoa; ber-berak bazakion gogoz Espainiako iten
 guziek batean baino othaitz gehiago; behar eta erita-
 sun guzientzat bazituen othaitz bereziak eta, zionaz,
 indartuak. Medikuntzan ere bazakion eta hainitzek
 Espainiako mediku hobereanentzat zakoten, gaitz
 eta min guzientzat bazituen sendagaitz merke eta
 baliosak. Eta Espainia guzia inguratuia zuelakotz,
 ez zen hark ezagutzen ez zuen zakorik eta beru ere
 denetan ezagutua zen. Horrela hangotzat edo hemon-
 gotzat bazuen bethi othaitz bat edo bertze egiteko, hala
 ko edo hulaiko eria arthatzeko eta horiek oro edurki
 pragatuak zituen. Amoinex bestalde, egiten zuen beraz
 gure itsuak irabaxia frango.

Bizkitartean, gogoz erdi hila zagon eta nihaur ere
 gan eskasex maletaxarten minduen. Egia erraiteko,
 chunetan bederen hila izanen nintzan ez bane nola
 pit nere itua zimarkunkeria batzuez enganatu.
 Ukharak oro zaku batean zabeltzen berdin eragiten

batzuek hesten zuena eta zerbait jaku hortan ezartzen
 zuenare, hain zuen drasu egiten non den zimor-
 kunonak ere ez baitzion mavorrik sartuko.
 Emaiten zerautan ogi pochi bat tipia bi klasika-
 koz yana muer; bainan bere jaku haupatua
 hetsi zuenare eta bertze zerbait lani lotua nintzala
 uste zuelanik, emeki-emeki, ezantzik den gutiora egia
 gabe, hurbiltzen nintzen jaku dabaturat eta in
 ahala ezteki phundetik uraturik, ogi eta chingar
 eta lukhainka ausarki hartzen muen eta gero
 jokoa egia eta poliki jakua berrix gosten.
 Ebasten ahal nion diru guzia sasekotan nabilan
 eta norbaitek bi saseko bat emaiten baitzerakon;
 krak, sakelan gordetzen muen bi sasekoa eta
 itsuak saseko bat baizik ez zuen eskuratzen. Bat-
 zuetan aranguratzen zen bai bezi-bezia : " Jee
 da hau holakorik, Bettiri, bi gidaritzat hartu baino
 lehen ez nian bi sasekorik baizen ukhaiten; orai
 aldi, behi sasekoak !!! - Jee nahi dugu, non
 ihardesten, wethe gaitzate doazi ! "

Zorigutzez, gertatzen ere zerautan atzerrena izai-
 tea eta, sinesten ahal dugue, orduan wethoko
 jukutria guziak pagatzen nintuela gavorazki.
 Aldi batzuek berrixiki, behin orhoitzekoak hartu

4

nintuen, hura zue gisetara. Zikhoitz lutsa izana
gatik ere, gure gizonak orki zuen aphaireu guziez
pitchertara bat arnoren edateko eta yatean, ondo-
ondoan zerautan pitcherra. Bizkitartean, ichil-ichila
hurbildurik, hartzen nion untzia eta arnultendi mure
pare bat emaiten. Gero hartu bezain ichil ezartzen
nion berrix aldean. Bainer nere gizona, ez zuela
kotz, dudarik gabe, pitzerrean lehenagoko goza
guzia kausitzen, gogoetatu zerautan ez lide zuen
pitzerrean guzia berak gozitzen. Eta ordudarik,
aphaireu guzian, esku batez gidemetik zerautan
untzia. Halarik ere, ez baitzen nik asmatzen nik
ez nuen jekutiarik, geroztik ere ukhan nuen
nere arnoa yantordu guziez. Ugi landa batean
gaindi iragaitan, hautatu nuen lasto luze bat
azkarna eta lasto bako harruchilan dzurgatzen nuen
pitcherreko edari goza. Bainer, ene zorianak
ez zuen luzaz irauin behar; itou maltzurak
beharri onak zituen, eta behin dzurgatzen entzun
ninduen eta, hitz daltzuet, laster asmatu zuela
zue zitaken bada azantz hura. Geroztik pitcherra
belhaunen artean zerautan, esku batez ahoa
tapatzen ziola bertzeaz yaten zuelarik. Berrix
laste nuen berax, ezen orikuotza hartuz geroz.

arnoric gabe ez nindaken egon. Astatu muen
 beraz chilo bat eginen nuela pitcher zolan eta
 ziloa ezkoz hetsiko. Yantorduetan, lurrean yutzan
 nintzan eta hotz nuelako estakunuan gibelka
 itoaren zangoen artean sartzen; gero ichil-ichila
 buedian gorritu batekin, chiloa hesten zuen ezkoa
 urthaxaten muen. Orduan, chilotik yalgitzen zen
 arno iturri-chirripa bat gozoa; achi muen aho-
 aren idekitzea edari eztairen biltzeko chortarik
 ere galtzerat utzi gabe. Hori giza gizaok aldi,
 edan nahi zuenean, pitcherra huts-hutsa kantu-
 zen zuen eta ezin astatuz zee zen bada sor-
 ginkeria lura, sakrea zariola aurdikitzen zuen
 tupina. Ki, lorietan nintzan: «Ez duzu haatik
 orakoan erranen nik edan dautzutala zure
 arnoa!». Hitzik ez zerautan erran, baina
 luzaz untzia itzuli-itzuli ibili zuen esuetan eta
 azkenean, iduri deus ez, utzi baxtererat. Bihara
 muenan, achi zuen bezala, itoak pitcherra ezarri
 zuen belhaunon artean eta ni, yari haren ichtapean
 Han, achi muen bezala, zorianaren handi begiak hetsirik
 eduri zurrizta gozoa iresten muen, parabisuaren erdi-
 erdian izan bainintz bezain datusu, noiz eta ere
 ito madarikatuak, pitcherra bi eskuz altchatuz,

6
6
burutik behera aurdiki baitzautan utzi zorigaitzezko
lura. Egia nahi badyque entzun, zenua gain-guinean
erori izan balerant, ez nintzan zeratuago gelditu-
ko; ezagutza eta sentimendua beira ere galdurik
erroy gora erori nintzan. Pitze ondikozkoa jaska-
tan eman zen eta pozi batzu begithartean barra
sautu zitzauzten.

Ondutik, - Jainko maiteak barkha dezadala,
-hasi nintzan bihotzaren zola zolatik, itsu maltzur
haren higuintzen eta haren elke zuvi eta lausengu
guziek ez zerantaten golkhotik khen arazi mendekat-
zako nuen chedea. Pitzeitik orhoitzeak zer ategi-
na ukhan zuen delaka pitze madarikatura
burutik behera aurdiki zerantanean, zirikatzon zuen
nere bihotzeko herua eta ene chedea bethi eta bethi
aghartz zohan. Eta gizon ondikozkoak ez badarrotan,
ez badu geroytik bizkar hezurra hautsi, ez dut segurki
hortaz nik hobetik: nihumereko bide tzar, harritu, zildat,
ichtilse guztaririk iraganaraxten nuen bide onak baxteron
utziz. Egia errealteko, makila kaska batzu ederrak beltzen
nintzen, baina hain nuen higuintzen gizona non gogo-
onez begi bat galduko bainuon, batere ez zuenxi bi
begien galaxatea gatik. Bertzenaz ere, gizon madarika-
tuak iduri zuen bere burua bethi eta bethi gehiago higuin

arazi nahi zuela; makhil ukhaldika eta ostihoka
 chehatzen ninduen kasik egun guzietz, biloak eta behar
 riak erostatik zerantzala atheratzen. Eta norbaitek, nitze
 urrikaldurik, zerbait orraiten baitzion, berehala itenak
 oraino azkarriago jiten ninduelarik, irri txar bate-
 kin ihardesten zion: «!ba: ha: uste dugu ba hawe
 gaicho eta preste bat dela! Nahi dugu entzun konde-
 ra bat? ... gero erranen derantazu debruak berak
 ere asmatuko duenez lunek bezalako gibelpikorik...»
 eta ene ohenak emendatuz kondatzen zuen behialako
 pitzeoraren ichtorioa. Itua entzutearekin: «Behayue
 horrat, zioten guzick, mutikoaren kichkilkeria! noke
 zuen asmatuko holako ibizia zela? Jo zazu, jo zazu,
 merexi du!»

Bethi mendekatzeke chedetan nintzan; beinon
 ez nuen oraino nere itenaren bethikatz usteko gogorik.
 Itua zer ordutan gogo hori sartu zen ene baithan.
 Eskalonako ostatu batean ginon trikatuak egun hartan.
 Egueredi irian, bere zakutik atheratu zuen itenak
 odolgi bat ezin ederragoa eta eman zerautan bazkari-
 teko erreeraz negala. Odolgia gurrenecan ezauwi nuenean,
 dudarik gabe halako puska goriak puatzeko pinta
 bat arieno behar zuela, eduri saltzaila batetarot igorra
 ninduen. Ervan zaharra da; okasioneak duela egiten

ohaina. Orduan segurik, hala zen gertatua. Okasioa
 ezin ederragoa zen aldi hartan. Hain chuchon,
 supaxter zokhoan baxen arbi eder-eder bat erdi
 usteldua, tupinako ez zelakotz or han norbaitek
 utzia eta bertjalde, itsuarekin bakhar-bakharrek
 ginen. Odolgiaren usain gozoak ere sudurra kili-
 katzon zerautan; zakutik edo zorroetik, odolgia behar
 muen jastatu, hambat gaichtoago hatjemaiten baininduen
 Kruk, molteatik arnoaren sarria atheratzera zozalarik,
 odolgia garenetik khendu muen eta haren ordain ezazu
 arbi usteldua. Stenoa crosteratekoan, laster egin muen
 nere odolgiarekilakoa.

Gibeleratekoan, nere itsua lausitu muen ari zela,
 poliki bi ogi chooraren artean ~~arria~~ ezaririk, Hapa-
 ttapa echi muthurraz odolgiaren achaleko urin
 gozoa ogiak hant zozala. Iduritu zitzaikonean ogia
 urin hortaz untoa gochatua zela, ustez odolgiari zen latzen,
 arbia ausiki zuen ezpainak beribildgatu ateginarekin;
 bainan lehen ausikian berean, ohartu zen odolgia uste
 zuelakoa ez zela arbi bat baizik. Ehotua, chutitu zen
 haxarearekin ubeldua: "zer debru duk hau, Bettin?
 - Etik, dakita bada, non ihardetsi; odolgia arai?"
 - Hau odolgia! . . . nitaz nahi haiz ba trufatu! kichket
 charua, haatik irriak sararaziko dexteat! . . .

- Ez baitut aski hobon niharrek, bertzeenak ere nere
 quin hartzeke !!! Aena saltzailearen baitan nint
 zelarik, norbait sartu lide da eta imitcho odolgia
 ebatsi. - Jexuna diok, Pettini, hik egina duk jokoia,
 segur nuk, gexena ez diat eskutik utzi hi hor gaint
 hintzelarik. et, - itou maderikatua ! - burua
 bi eskuz hartzen zautala eta eskua burdinazko
 -ak izan balite begala tinkatuz, hataren usnatzen
 hasi zerautan. Ahoa, matakilak kraskatzerainokoa,
 basaki idekiy, bere sudur zorroty eta lura zintzur
 ra barrena sartu zerautan. Nere izialduran, uste
 ukhan men oraino berge batey luzatu zitzaioa
 eta zintzur zolan iduritzen zautan punta zorroty
 haren kilika. Beldurarenekin batean kilika horrek
 gaiti aurdikarazi zerautan eta odolgia eta sudur
 lura maderikatu lura : odolgia, paso oraino ; lura
 zenay geroz ene zorigaitzaren ithurria ! bainan,
 sudur lura ! sudur lura nere bizit
 guzian dolutuko zaut sudur liguinaxri lura
 klaskako batey odolgiaren lagun ez igoririk. Eskalea
 aldy itautuki kechatua aztaparka laturik, chehat
 zerat, chitxikatzerat mindohan, harrabotzerat ez
 baliz ethori ostalera bere schikin. Eskutirik
 khendu mindoton erdi lila, begithartea eta lephoa

itouchi aztaparkatuak, larrentuak.
 Itua ederki mendekeatuak, egitzen hasia, ari zen
 guzuec ere balentia hitzen erraiten; karrikari iragaitza
 zirenak ere bilduak ziren haren entzuterat eta hain
 poliki, hain bitchiki kondatzen zuen non guziak ireriz
 baitzauden haren atheraldieri. Nihaucek ere, bertzeck
 bezala egitea gatik, ireriten muen; baina non nere baithan
 non ithorrika zela nere ireritcho aldia ere. Bizkiten
 tean astalercak bakearazi ginituen eta gero crosten
 izan nintzan arno hartaz beraz pherekatu zangtan
 ere zauriak. Itua aldiz, buelaz zion: « So egizaguc
 bada, mutiko phurtzil horrek arno gehiago ireriten
 dauk sendagailu gisa urthe batez, ezin ez nik, bi
 urthez, edari gisa! So, alafede, Bettini, aitaren aldeat
 baino zoz gehiago baduk arnoaren aldeat: aitar
 aldi batez baizik ez dauk eman bizia; arnoak, bederen
 ehun aldiz! » eta kondatzen zuen zombat aldiz
 aztaparkaturik eta zaurthurik ezarri ondoan, arnoz
 pherekatuz sendarazi ninduen. Ostalercia gogotik
 zagon ireriz; baina ni, kechatua nindagon eta bihotz
 onex muthurereko bat emanen nion iteu zikhin hari.

Itua hola ireriz ikustearchin, nere baithan
 egiten muen ez zuela haatik luzaz nituz ireri egiten
 eta hola gurehatu zen, uste muen baino ere lehen; ezin

11 / 11

biharamunear berean, mende katu ahal izan nistzen.
Egun guzia, Eskalonako inguruetan ibilik ginen
eske. Gu guzia, curia arizana zen eta gu etcherakoa
oraino curi tchar zikitin bat ari zen. Luzay, egonak
ginen teilatu ezkina baten atherbean; ezkeren,
nere itsua hotzak hartua, bustia, ikhuziz curia
batere ez zela atheritzen, excan zerautan: « Gauzen,
Bettini, gauzen etcherat, ez dik balio marhanta
baten biltzea hemen egonez »

Eskalonara buruz gindaxen beraz, noiz eta ere
bedean kausitu baiginuen erreka bat araitseko curiaz
gairiditua: « Erreka gabala da, nion excan nere
itsuari; bainan, nahi baduzu, chekhatuko dut
hertsiago den toki bat nondik gauzi eginez iragonez
baigira zangoak busti gabe. - Hala duk, zerautan
ihardetsi, cheka zak, nequaxekin ez duk on
zangoak bustirik ibiltzea » Horia beraz non nuen
hanbat denbora hartan chekhatzen nuen mende-
katzeko okasionea. Excan nuen gizagaitzoa
eshalea eta ezarri harrasi ezkina baten parean,
exaiten niolarik: « Hori duzu tahirik hertsiana,
gauzi egon zazu » Jentsu ahala ari zen curiak eta
ere, dudarik gabe Jainko onak itentzik, lehen
aldikatz sinetsi ninduen: « Ezar nezak lekharrik

hobereanean eta gero lehenik jaunjin ezak. »
 Galdegin bezala ezarri nuen eta gero jaunjin. Jaunjin
 ondoren, aihu egin nion: « Jaunji egizu bada
 in ahala urrun. » Hitz horiek eraman nintueneko,
 nere itoua, mendian kookaka ari den marroaren
 pare, urbato bat gibelerat eginez oldar handia-
 goaren hartzeko, burua ahalik, jaunji egin
 zuen eta bultta gaitzean yoa zen buruz harra-
 ezkimari. Burua arraildua, odola zuhurtan zori-
 ola, zabal-zabala erori zen gaixo itua. Erroten
 ihustearrekin, ukhan nuen oraino aski kichkil-
 keria aihu egiteko: « Odolgiaren usnatzeko bazi-
 -nuen sudur; harrasia ere behar zinuon usnate!
 Dena den, orai zure gastura usnatuko ahalko
 duzu. » Eta gero, laguntzerat ethorriak ziren
 auzo batzuen eskutan utzirik, lasterka iragan
 nuen Eskalonako hivia eta areas ilhuna gabe
 heldu nintzen Eorrigorat.

Hauraren berriak geratit ez dut ukhan; baiman
 esperantza dut Jainkoa urrikaldu zitzaizola
 eta nire ere mendekio garratz hori barkatua
 derautala.

Bettiri Santz

